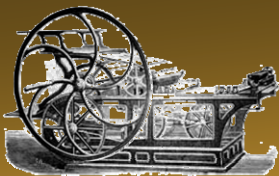

Terugblik naar de negentiende eeuw...

Historische Drukkerij Turnhout

Nieuwsbrief nr. 17, mei 2007

Het belangrijkste nieuws van deze maand is de aanwinst van de Typograph zetmachine.

U zal merken dat deze nieuwsbrief helemaal in het teken hiervan staat.

Over de dichtbundel 'Dichter bij Turnhout' die tegen eind januari 2008 verspreid zal worden over heel Turnhout is er ook al heuglijk nieuws. Jef Van Elst, gekend in de dichtwereld en medewerker van de bibliotheek, zal het inhoudelijke volledig op zich nemen: aanschrijven van dichters, het maken van de selectie, het schrijven van het voorwoord en korte biografieën van de dichters die in de bundel opgenomen worden. De sponsoring van de grondstoffen (papier) is nog even een vraagteken. Hopelijk is er hierover volgende maand meer nieuws.

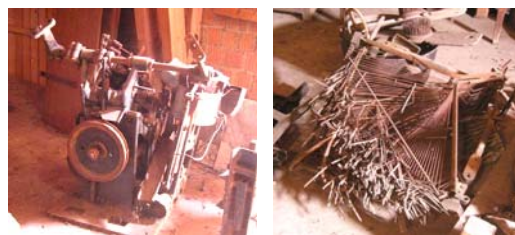
Typograph zetmachine

Vorig jaar stelde ik 'Quo Vadis' op, een bundel dat dienst zou doen als leidraad over de toekomst van de Historische Drukkerij. Hierin maakte ik duidelijk dat er nog drie machines waren die een aanvulling zouden betekenen op de collectie. Eén ervan was de Typograph zetmachine. Nu is het dan eindelijk zover! Via ruil is deze mooie, maar zeer onvolledige en erg verroeste zetmachine in de collectie gekomen.

Vele jaren zoeken werpt eindelijk zijn vruchten af. Via een collega-verzamelaar kon door ruil een Typograph zetmachine verkregen worden, afkomstig uit Engeland. Dit vroege model, herkenbaar aan de zadelvormige korf, is gekend als type 'Model B'.

De machine was nog niet verhuisd of er dook plots een tweede exemplaar op. Het regionaal museum van Fritzlar (Duitsland) moest dringend hun opslagruimte leegmaken en daar stond onder andere ook een Typograph, in gedemonteerde en incomplete toestand. Deze is

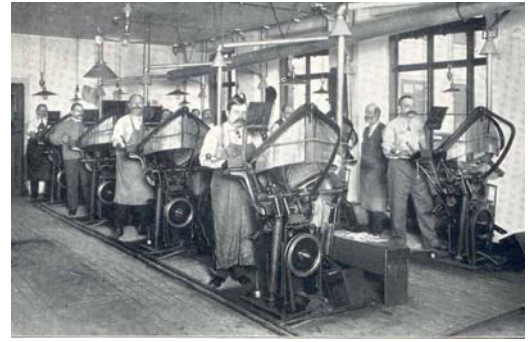
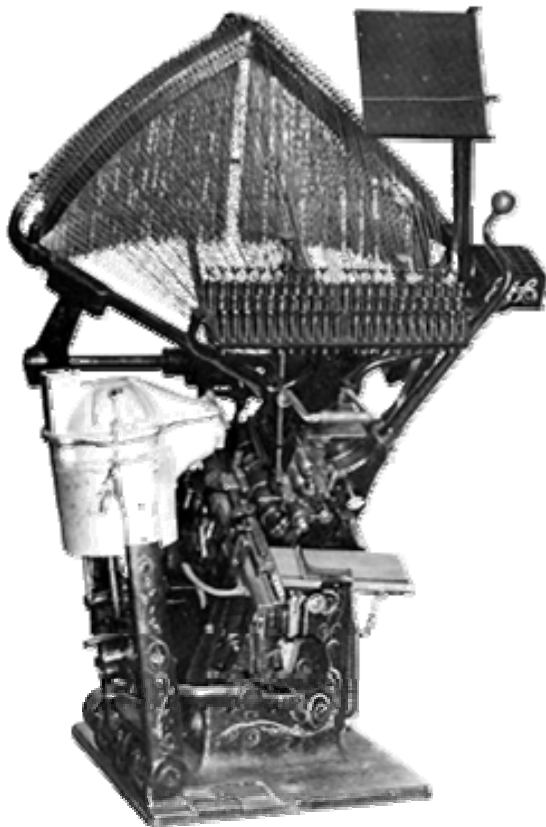
net iets jonger als de voorgaande en gekend als 'Model Universal'. Jammer genoeg zijn door de vele aanpassingen die dit type ondergaan had weinig onderdelen verwisselbaar zodat het oudste model nog steeds niet helemaal met oorspronkelijke onderdelen kan worden gerestaureerd. Er zal dus uitgekeken worden naar deze ontbrekende onderdelen door een oproep aan de internationale drukkerijmusea te doen, om zo hopelijk weer een compleet ogend exemplaar in de collectie te kunnen plaatsen.

'Dichter bij Turnhout'

Inleveren gedichten voor 1 september.

De Typograph zetmachine een beetje geschiedenis...

De drukkerij evolueerde al vanaf het begin van de negentiende eeuw sterk door de opeenvolgende uitvindingen van de ijzeren handpers, de cilinderpers, de degelpers en in de tweede helft van de negentiende eeuw de rotatiepers. De zetterij bleef ondanks verwoede pogingen gedurende de gehele negentiende eeuw zo goed als ongewijzigd. De enige (bijna niet noemenswaardige) stap die deze zette was het gebruik van ligaturen (veelgebruikte lettercombinaties zoals ff, ffi,... op één letterkegel geplaatst) waarbij de snelheid van het zetten iets verhoogd werd. Negentiende eeuwse vakbladen spraken over de ontwikkeling van zetmachines. 26 juli 1884 werd als geboortedag van de 'Linotype' beschouwd. Deze uitvinding van Ottmar Mergenthaler was revolutionair en zorgde voor heel wat opschudding binnen de zetterijwereld. Daar waar een handzetter maximum 1400 letters per uur zette, zette deze machine 6200 letters per uur en nam hiermee de plaats in van vier zettters. Ook het distribueren van de tekst hoefde niet meer, de gegoten regels werden na gebruik opnieuw gesmolten voor hergebruik.

J.R. Rogers, een medewerker van Mergenthaler, nam een van de proefnemingen, patrijzenstangen die aan oogjes over draden naar de verzamelplaats gleden, terug op en werkte dit verder uit tot een machine die hij in 1888 op de markt bracht onder de benaming 'Typograph'. De Linotype-maatschappij zag in dit goedkope alternatief voor hun machine een grote concurrent en kocht in 1894 de gehele Typograph-onderneming op. Op die manier was de concurrentie voor Noord-Amerika van de baan en de constructeurs verhuisden naar Canada, waar men echter geen groot exploitatieterrain kon veroveren. Met een beter constructieplan werd de zaak naar de machinefabriek L. Loewe in Berlijn overgebracht, waar in 1895 de Typograph model A gereed kwam.

Hoewel de Typograph, net als de Linotype, een regelzetmachine is heeft deze een lager productievermogen. (max. 4750 letters per uur) Dit ligt in het feit dat de handelingen van het zetten, gieten en distribueren geen onafgebroken reeks is zoals de Linotype. De zetter moet na het zetten van een regel wachten op het gieten en distribueren, voordat hij aan een nieuwe regel kan beginnen.

De werking van de Typograph is als volgt: in een aan de bovenzijde geplaatste korf hangen de matrijzen. Deze zijn lang en bestaan uit twee delen. Het bovenste deel is van gewoon metaal, het onderste, waarin de matrijs is gepreegd, van messing. Voor alle letters of leestekens zijn twee draden aanwezig, welke ongeveer boven mekaar zijn gemonteerd. De onderste glijdraden zijn voor het ophangen van de matrijzen bestemd, de bovenste zijn verbonden aan het toetsenbord, en zorgen ervoor dat telkens een toets aangeslagen wordt één matrijs losgemaakt wordt en over de glijdraden naar de verzamelaar schuift. Wanneer de zetsbreedte vol is wordt de regel gegoten en een schaaf brengt de regel op de juiste hoogte. Nu komen de matrijzen vrij en kan de korf achterover gekanteld worden zodanig dat de matrijzen terug over de draden op hun plaats glijden. Dan kan men de volgende regel zetten.

Openingsweekend mei 2007

Dit weekend is de Historische Drukkerij geopend :

26 en 27 mei van 13.00 tot 17.00 uur

Steenweg op Mol 84, 2300 Turnhout